

Francesc Llorach Balsells.

Jordi Suñé Morales

Francesc Llorach Balsells va ser un pintor torrenc que va gaudir del reconeixement de molts amants de l'art i, sobretot, dels veïns del seu poble els quals sempre van respondre a les seves exposicions amb una gran assistència i amb la compra de les seves obres. El que poca gent sap és que Llorach, quan era jove, va estar condemnat a cadena perpètua. Com se'n va sortir? Com va poder refer la seva vida? En el present article aprofundirem en aquest aspecte i podrem conèixer, una mica més, els estralls de la guerra i de la repressió franquista.

Llorach, el “Cisquet Pintor”, com el coneixia tothom, va néixer el juliol de 1914 al carrer Carnisseria número 12 de Torredembarra, a cal Sumoy o cal Cisquet Pascual. Els seus pares eren la Matilde i el Francisco. L'avi matern era el fuster Pascual Balsells Valls, que fou un dels fundadors de la coral “La Veu del Poble” (1901).¹

Als dos mesos de vida, el Cisquet va haver de ser operat. Llavors, era una cosa infreqüent ja que els mitjans i els serveis sanitaris eren molt precaris. La solució va ser possible gràcies a que els seus avis eren didos d'un cambrer de Barcelona. A principis de segle, els cambrers de Barcelona havien creat l'Aliança, una mútua cooperativa que permetia als treballadors accedir als metges i als hospitals. Arran d'aquest succés es creà a Torredembarra la secció local de l'Aliança el 1918 amb unes 100 famílies sòcies.

El pare del Cisquet, Francisco Llorach Sumoy, era republicà, del Sabó, del Centre Republicà Democràtic Federal ubicat a la plaça de la Font.²

¹ David MORLÀ i Jordi SUÑÉ (2008): *La Veu del Poble. Més de cent anys de tradició coral a Torredembarra*. Torredembarra: Confraria de la Creu-Armats de Torredembarra.

² Jordi SUÑÉ (2008): *La Torredembarra republicana i federal*. Torredembarra: Patronat Municipal de Cultura.

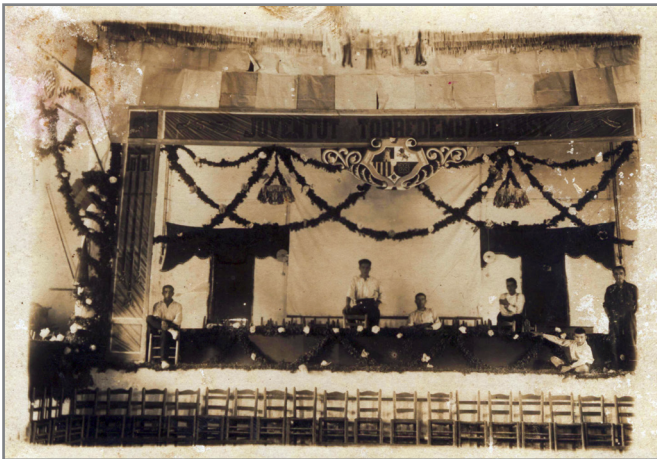
És per això que quan era petit sempre rondava pel cafè i la sala de ball de la societat. Es conserven a moltes cases de Torredembarra una sèrie de fotografies de la dècada de 1920 on es veu la sala de ball del Sabó acabada de guarnir. Hi apareixen sis persones fent veure que toquen instruments. Doncs bé, el nen és el Cisquet! Resulta que la sala havia estat engalanada per una festa i es va presentar un fotògraf professional. En demanar voluntaris per donar vida als seus retrats, el Francesc no s'ho va pensar dues vegades.

Del Sabó, el Cisquet recordava amb alegria el cinema. Quan tenia uns deu anys passaven dues pel·lícules a cada sessió i un trosset d'una tercera que es passaria sencera un altre dia. En aquella pantalla, el Francesc Llorach i molts torrencs d'aquella època van poder veure Charles Chaplin, "Los cuatro jinetes del apocalipsis" de Rex Ingram (1920), "El gran desfile" de King Vidor (1925) o "El negro que tenia el alma blanca" (1927). Les sessions eren els diumenges a la tarda. Primer, eren films sense so i, després, va arribar el cinema sonor. Els passis de pel·lícules comptaven amb persones que, des d'un racó, imitaven els sons que sortien per la pantalla (cavalls, avions o tirs de pistola, per exemple). L'entrada valia 50 cèntims i la canalla pagava un ral.

El Cisquet va estudiar al Patronat Antoni Roig amb els mestres Ignacio Pérez Rueda i Lluís Alberich. Va començar a pintar cap el 1930. Va descobrir la pintura anant a treballar a cal Pau Pintor. Amb ell va fer de decorador i de pintor industrial. D'aquella època, Llorach recordava haver anat a ajudar a l'escultor torrenc Josep Pujol Muntané al seu taller. Amb l'esperit jove, en plena de recerca i amb la fixació que li duraria tota la vida pel litoral, Llorach volgué pintar les platges de Mallorca. En no poder comprar bitllet es col·là a un vaixell com si fos un carregador de paquets. D'amagat, va arribar a l'illa i pogué fer realitat el seu somni.

La seva primera exposició va ser l'any 1936, setmanes abans que esclatés la guerra. La mostra va tenir lloc als locals de la Cooperativa Popular la Veritable, que era al carrer Santa Rosalia. Cal recordar que el seu pare era el conserge d'aquesta entitat. L'exposició va tenir lloc al primer pis, on assajava la coral "La Veu del Poble", dirigida llavors pel veí del carrer Freginal Carlos Ferrari Ginarelli. A la planta baixa, la Cooperativa hi tenia la botiga des del 1934, l'any de la seva fundació.

La família del Cisquet eren socis de la Cooperativa. El mateix Llorach em recordava en una de les entrevistes que li vaig fer que, 13 dies abans que

Sala de ball del Centre Republicà Democràtic Federal a la dècada de 1920. El xiquet és el Francesc Llorach.

esclatés la Guerra Civil, van muntar una gran excursió de tots els socis de la Unió de Cooperadors de Torredembarra. Aquesta entitat era el resultat de la recent fusió de les dues cooperatives de consum que hi havia al municipi, la Marítima i la Veritable. L'excursió es va fer amb tren i es va visitar Sitges. Per a aquesta sortida, van haver de llogar un tren especial de 12 cotxes, per a uns 1200 excursionistes. La majoria de vagonets duïen inscripcions com “XIV Diada de la Cooperació”, “Visca la Cooperació”, “Un per tots, tots per un” o “La Unió fa la força”.³

Francisco Llorach Sumoy, pare del Cisquet.

Precisament, aquesta primera exposició li hagués pogut canviar la vida per sempre. Un personatge important, Ramón Acín, pintor, escultor, periodista i anarquista aragonès emparentat a la Pobla de Montornès, va veure els seus quadres. No va dubtar ni un moment en parlar amb l'autor. Li va agradar tant el seu treball que va pensar en donar sortida a aquell jove artista. Acín li va prometre que trobaria una beca per anar a estudiar a Itàlia.

No era la primera vegada que aquest aragonès feia de mentor. Per exemple, Acín ajudà a finançar la pel·lícula de Buñuel *Las Hurdes* (1932) per denunciar les condicions de vida del món rural. Llorach, però, a diferència de Buñuel, no va poder aprofitar la seva ajuda. En esclatar la guerra, els somnis italians es van esfumar per sempre. A més a més, Acín seria afusellat pels “nacionals” el 6 d'agost del 1936. La seva parella, Conxita Monràs, seria assassinada pels falangistes 17 dies després.

Torredembarra va arribar a estar dividida en tres societats recreatives que tenien un component polític marcat. Deia més amunt que ell provenia del Sabó però, aïlls!, la seva estimada Pepita Solé Damian de cal Nas, amb

³ Jordi SUNÉ (2005): Miquel Mestre Avinyó i el cooperativisme a Torredembarra. Torredembarra: Patronat Municipal de Cultura de Torredembarra.

Títol de soci de la Societat recreativa "Els Tranquils", 1934.

qui festejava des del 1931, era dels Tranquils! Quin daltabaix! Després de fer algun favor a la Societat els Tranquils, com ara pintar un decorat per al carnaval o pagar la corresponent quota anual, el Cisquet ja va poder treure a ballar a la seva estimada promesa a la pista de cal Maiam. La família conserva el rebut corresponent a la quota de la festa major del 1934. La quantitat era de 20 pessetes, Déu ni do! Pensem que el Cisquet treballava d'aprenent a cal Pau Pintor i cobrava un duro a la setmana. Per cert, la Pepita, de joveneta, havia estat sòcia dels Pomells de Joventut, una entitat catalanista i conservadora impulsada per Josep M. Folch i Torres i la publicació infantil En Patufet.

Francesc Llorach de jove, abans de la guerra.

L'amor de la parella es va iniciar com a les pel·lícules romàntiques. Tots dos van participar en el teatre d'aficionats torrenc dels anys 30. Representaven les obres a cal Maiam, al teatre de la Unió. Recordaven amb molta joia "L'encís dels divuit anys" de Pompeu Crehuet. Resulta que el Cisquet feia de galant i la seva parella de noia. Ella tenia 17 anys. L'amor dels actors va traspasar a la realitat!

Imatge de Francesc Llorach i de Pepita Solé.

El Cisquet va militar a Esquerra Republicana de Catalunya junt amb Antonio Casasús, Joan Solé, Andreu Miracle, Josep i Pau Ciuró Casasús, Pere Papiol, Ramon Miracle, Francesc Roig, Josep Folch i Puig, Josep Olivé i Josep Valls Figuerola, entre d'altres. Una de les tasques que feia Llorach per ajudar al partit eren dibuixos del president Macià que després es venien.

Un cop començada la guerra, les seves responsabilitats van augmentar i el 16 d'octubre de 1936 va ser elegit alcalde per la majoria de representants polítics i sindicals presents al consistori. En aquells moments, exercia de representant d'ERC tot i que també era soci del sindicat Confederació Nacional del Treball. La seva acció política no fou destacada perquè el 12 de novembre va deixar d'assistir a les sessions plenàries municipals. Segons consta als llibres d'actes de l'època, Llorach no estava bé de salut.

Al gener de 1937, la dimissió com alcalde es fa oficial i definitiva. Sota el seu mandat, la gestió municipal va tornar a mans del consistori. Recordem que des de l'esclat de la revolució, el municipi havia quedat en mans del Comitè Antifeixista local.

El 10 de juliol de 1937, és incorporat a l'exèrcit republicà amb la seva lleva. De Tarragona és enviat a Cartagena. Dins l'exèrcit, serà comissari a la 95 Brigada de Marina i a la 94 Brigada. Va lluitar al front de Terol.

Grup de soldats republicans on es pot reconèixer a Francesc Llorach, de peu, el més alt.

PER LES PRESONS FRANQUISTES

El mateix dia que les tropes nacionals van entrar a Torredembarra es va entregar. Sabem segur que, a l'agost de 1939, Llorach estava tancat al convent carmelità de la Punxa. Quan es van assabentar que havia estat comissari polític al front, li van trencar el braç. Quan se li curà, li tornaren a trencar. Després, va ser traslladat a la presó de Pilats, a la mateixa ciutat. Allí, coincidí amb altres torrencs i amb personatges com el líder cooperativista Miquel Mestre Avinyó,⁴ que havia estat el secretari municipal de l'Ajuntament de Torredembarra entre el 1923 i el 1936, o el periodista i futur senador Josep Subirats, amb qui el lligaria una profunda amistat la resta de la seva vida.

⁴ Jordi SUÑÉ (2009): *Miquel Mestre Avinyó*. Valls: Cossetània Edicions i Fundació Roca i Galès.

Les autoritats franquistes inicien el procés judicial en contra seva recollint informes político-socials de l'encausat. El 17 de juny de 1939, la Guardia Civil de Torredembarra envia un telegrama acusant a Llorach de no haver auxiliat a Sergio Lucas i Antonio Montserrat quan van ser detinguts i portats al vaixell-presó “Río Segre” mentre ell era alcalde. L'informe de l'alcalde franquista de Torredembarra no destaca aquest fet. Tan sols indica que durant el seu mandat es van prendre mesures que van perjudicar a “*las personas de derechas de esta localidad*”.

El Jutjat Militar número 2 de Tarragona de la Capitania General de la IV Regió Militar es va encarregar del Sumaríssim d'Urgència 3468/313, el de Francesc Llorach. Llorach va ser acusat de “Rebelión Militar”. L'expedient del procés s'inicia el 18 de setembre de 1939. El jutge instructor va ser el tinent coronel d'infanteria Juan Hidalgo Mata i el secretari, el soldat d'infanteria Francisco Artiga Castelló. Del coronel Hidalgo, sabem que exercia de jutge militar almenys des del 1902. La documentació d'aquest judici es conserva a l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercero, ubicat a la plaça Portal de la Pau de Barcelona.

El 3 d'octubre, Llorach declara davant del jutge. I Llorach es defensa de les acusacions d'inacció davant el perill que corrien els torrencs Lucas i Montserrat. Segons Llorach, ell va escoltar amb atenció les peticions dels familiars d'aquests presos però al cap de pocs dies va emmalaltir “*del disgusto que tuvo*” i va haver de dimitir del seu càrrec d'alcalde. No va poder fer-hi res. Sembla evident que Llorach va deixar el càrrec en no estar d'acord amb els esdeveniments que estaven succeint a la rereguarda republicana. En defensa seva, Llorach també va explicar que havia servit a l'exèrcit republicà per obligació, quan van cridar a la seva lleva, i que, al cap de tres mesos de ser al front, va fugir cap a casa. Abans d'arribar-hi, va tenir un accident i es va trencar el braç. Fou detingut pels republicans i enviat a l'Hospital de la Savinosa. Al final d'aquest relat, Llorach diu que li van donar uns dies de permís per anar a casa i que llavors va ser quan van entrar els “nacionals”. Sembla poc probable que estigués detingut pels republicans i que li donessin permís per anar a casa uns dies quan la deserció del front estava penada amb la mort en aquells moments.

El 4 d'octubre del 39, va declarar davant del jutge el membre de la Falange torrenca Carlos Ferrari Ginarelli. Ferrari va explicar que Llorach, abans de la guerra, era el secretari de la junta de l'ERC de Torredembarra,

CAPITANIA GENERAL DE LA IV REGION MILITAR

Juzgado Militar   NUMERO DOS

TARRAGONA

Sumarísimo Urgencia   núm. 3.468/31   Instruido contra   -----

FRANCISCO   LLORACH   BALSSELLS

Delitos   Rebelión Militar

Dieron principio las actuaciones el día 18 de Septiembre de 1943

Situación de 1 procesado   En libertad Condicional

En prisión el   de

En   el de

En   el de

AGALLA JUZGADO MILITAR
 DE LA IV REGION
 ENTRADA
 3782
 Noe
 21 AGO 1943

AGALLA JUZGADO MILITAR
 DE LA IV REGION MILITAR
 Num. es + con 7066
 Entradas 15 MAR 1944
 Saige 27 MAR 1944

1703

SECRETARIA DE GUERRA
 IV REGION MILITAR
 13049
 19 SEP 1943
 12 DIC 1943

JUEZ INSTRUCTOR

EL TTE. CORONEL DE INFANTERIA
DON JUAN HIDALGO MATA

SECRETARIO

Soldado de Infantería
FRANCISCO ARTIGA CASTELLÓ

17037

Retall de la portada del Sumaríssim d'Urgència instruït contra Francesc Llorach conservat a l'Arxiu Militar.

“mostrándose siempre como gran propagandista de tales ideas”. Ferrari detalla que Llorach va abandonar el ple municipal en què es va tractar la mort de quatre torrencs considerats de dretes, *“quizás con el propósito de no mezclarse con tales hechos”*. Ferrari formulava dues acusacions més: Llorach va visitar la Torre amb l’uniforme de comissari polític *“haciendo gran propaganda de la causa marxista en las tertulias a las que asistía”* i era *“un blasfemo y enemigo encarnizado de la Religión”*.

Curiosament, un altre testimoni que va anar a declarar a proposta de la Guardia Civil de Torredembarra, Enrique Simó Huguet, va dir que no coneixia a l’acusat, que ell havia viscut molts anys lluny de la vila.

La declaració d’Hermenegildo Llorens Pàmies, de 82 anys, antic batlle de la vila (1895-1899) serveix per aclarir que, quan es van produir els 4 assassinats esmentats a Torredembarra, Llorach no era alcalde. En canvi, el testimoni de Llorens reforça l’acusació contra Llorach sobre la inacció d’aquest en el moment que foren detinguts Lucas i Montserrat. Fou Llorens, precisament, qui s’adreçà al llavors alcalde per tal que intercedís i que Llorach el va tractar “groseramente”, segons el declarant.

L’industrial Josep Mercadé Recasens també va declarar per aquest cas. El seu testimoni reforça la coartada de Llorach. Aquest no era a Torredembarra el dia en què es van assassinar als 4 torrencs Josep Alaix Ginestà, Josep Guasch Fusté (a) “Pepito Recader”, Domingo Pijuan Fusté de cal Saia i Joan Porta Fortuny de cal Pubill. La seva mort es va produir el 22 de desembre de 1936 davant del sanatori de la Savinosa, a tocar de Tarragona. Sembla ser que la seva execució va ser la macabra revenja per la mort al front d’Alcubierre dies abans del jove torrenc Batista Roig i Montull.

És sorprenent la manca de preparació de la part acusatòria, sense proves i gairebé sense testimonis. Sabent que Llorach no tindria defensa efectiva, l’acusació va preparar algunes declaracions de tràmit per condemnar-lo de per vida. Tot va anar molt ràpid. Les declaracions dels testimonis es van fer el mateix dia i el judici es va celebrar cinc dies després.

El consell de guerra –causa 3568– se celebrà el 9 d’octubre de 1939, “AÑO DE LA VICTORIA”. El seu “defensor” va ser l’ “Alférez Honorífico del Cuerpo Jurídico Militar, Don Pedro Solano Vernich”. El “defensor” en qüestió era un franquista destacat que més tard seria el secretari lletrat de

la Causa General que es va instruir a la província de Tarragona. Després d'escoltar el resum de les acusacions efectuat pel "Secretario del Consejo", va prendre la paraula el fiscal per demanar la pena de reclusió perpètua. Després, va venir la intervenció del "defensor" i, finalment, l'acusat, que es va declarar innocent. Seguidament, el consell presidit pel jutge Arias Valcárcel es va reunir de manera secreta per tal de deliberar i dictar sentència. La paradoxa més gran de judicis com aquest va ser que els acusats eren jutjats per rebel·lió per militars que havien participat del cop d'estat liderat pel general Francisco Franco contra la legalitat democràtica. Aquest cas és un exemple més. Jutge, fiscal i "defensor" eren militars rebels que havien participat d'un cop d'estat sagnant i devastador.

El 9 d'octubre, la sentència es fa pública: "*debemos condenar y condenamos al encartado FRANCISCO LLORACH BALSELLS a la pena de RECLUSIÓN PERPÉTUA por el delito de rebelión militar*". Reclusió perpètua per haver estat membre de la CNT i de l'ERC, alcalde de Torredembarra l'octubre de 1936 i no haver auxiliat a dos torrencs detinguts al vaixell-presó Ríu Segre. Recordem que aquesta acusació només comptava amb un testimoni oral que, és clar, bé podia haver mentit. Cap altra prova. Cadena perpètua.

Però alguna cosa canvia radicalment l'abril de 1940. A través de la família es fan arribar noves declaracions signades, algunes d'elles amb l'aval de la Falange de Torredembarra, a l'Auditoria de Guerra de la 4a Regió Militar que exculpen al condemnat. Com ho va aconseguir la família? No ho sabem. La primavera de 1940 van ser mesos de judicis sumaríssims sense garanties, afusellaments i neteja ideològica dels pobles. La por es va instaurar a tots nivells. Els municipis com Torredembarra van esdevenir ombres del que havien estat. Ni societats recreatives, ni partits, ni llibertat de moviment, ni de premsa. Partit únic, falangisme, dictadura, repressió, pallisses i nacionalcatolicisme omnipresent. Què va fer canviar d'opinió al falangisme torrenc per tal d'ajudar a Llorach a sortir de la presó? Van influir els canvis en el poder local? Probablement, sí. Els primers informes contraris a Llorach es van redactar sent alcalde de Torredembarra l'antic guàrdia civil Alejandro Sánchez i, una vegada condemnat, quan s'aporten documents exculpadors, l'alcalde de la vila era el boter Baldomero Morros.

El primer document que tenim a les mans està signat pel "Jefe Local" de la Falange Española Tradicionalista y de las JONS Esteban Huguet Viada. Aquest afirma que Llorach, abans de la guerra, havia mostrat "*siempre buena*

conducta y moralidad” tot i que simpatitzava amb els partits d’esquerres. El 12 de novembre de 1936, va deixar d’assistir a les sessions municipals al·legant que estava malalt. Huguet remarca que fins aquell moment “*no se había realizado, en esta población, acto alguno de violencia contra las personas, los cuales se iniciaron el día 13 del mismo mes con la detención de los vecinos Sergio Lucas y Antonio Montserrat y culminaron el 22 de diciembre con el asesinato de 4 vecinos*”. Aquesta data del 13 de novembre és confusa. Per altres documents, hem pogut llegir que va ser el 12 el dia de les detencions. El mateix Huguet apunta una cosa que ha sentit a dir: Llorach no va deixar l’alcaldia per malaltia sinó pel fet de “*no estar conforme con dichos procedimientos de violencia*”. Pel que fa al càrrec de comissari polític dins de l’exèrcit republicà –càrrec perseguidíssim pel règim franquista–, Huguet explica que havia pogut cercar testimonis i saber que Llorach en realitat no era comissari. Segons Huguet, Llorach havia demanat prestat un uniforme de comissari tan sols per anar al poble i presumir d’això. Déu n’hi do, la declaració. És una exculpació expressa del recent condemnat a cadena perpètua Francesc Llorach.

La declaració de l’alcalde torrenc, Baldomero Morros, anirà en la mateixa línia: “*Existen declaraciones originales de varios vecinos auténticamente derechistas y afiliados a Falange Española y de las JONS por las cuales se hace constar que el informado tuvo una intervención política que no fué mala y que en cuanto le fue posible favoreció a los mismos dentro del mayor desinterés, alegando también los informantes que el encartado dejó de ser Alcalde a voluntad suya y por no estar de acuerdo con los procedimientos llevados a cabo por los diferentes partidos políticos que integraban el mal llamado Frente Popular.*”

El comandant del “Puesto de la Guardia Civil de Torredembarra” Juan Martínez Conesa signa una breu declaració exculpan a Llorach de totes les acusacions per les quals se’l va jutjar.

Mossèn Joaquim Boronat, el “*Cura-Párroco de la iglesia de S. Pedro Apóstol de Torredembarra*”, escriu una nota on diu conèixer Francesc Llorach “*desde su infancia*” i “*a quien tuve siempre por un buen chico, pacífico y de buenas costumbres hasta que le perdí de vista que fué a principios del Glorioso Movimiento, en que tuve que ausentarme de esta villa*”. De la mateixa manera, el “Beneficiado y coadjutor de la parroquia de Torredembarra” Jaume Espí fa arribar una breu declaració on remarca el mateix: “*nunca observé en él nada contra el orden público ni contra la moral, sino que pude apreciar entonces su carácter pacífico y conducta buena*”.

La carta del metge Sergio Lucas i l'industrial Antonio Montserrat, tots dos "Caballeros de España" i membres de la Falange, és definitiva. Ells dos exculpen a Llorach. Diuen que van ser detinguts per la "*horda rojo-separatista*", que van estar tancats sis mesos "*por nuestras ideas de orden y de religión*" i que "*creemos sinceramente que nuestra detención no fue a iniciativa de dicho individuo ni tuvo participación alguna en la misma (..)*".

Sorprenentment, la defensa presenta un testimoni que aporta una novetat. Gabriel Pérez Iborra, de 25 anys, veí de Barcelona, declara que Francesc Llorach i la seva família el van tenir amagat a casa, al carrer Carnisseria, durant la guerra, "*con la consiguiente exposición de él y su familia, por tratarse de un desertor del ejército rojo*". Pérez no es va presentar a la crida de la seva lleva per anar al front amb els republicans i es va amagar a casa de la família de Llorach.

En la mateixa línia, el boter Eduardo Rovira Angulo escriu una nota explicant que era objecte de persecucions contínues a l'inici de la guerra i que Llorach li va facilitar un salconduit que li va permetre fugir de la Torre. I l'industrial Lluís Mercadé Recasens signava un document on explicava que Llorach li va oferir un altre salconduit per si havia de marxar de la vila ja que era una persona que podia ser perseguida per les seves idees conservadores. En aquest sentit, Joan Soler Recasens declarava que Llorach va fer "*muchos favores a personas de derechas que se hallaban perseguidas*". Joan Ardèvol Morell va signar una breu nota explicant que Llorach sempre havia tingut una actuació correcta.

Un altre document molt important presentat per la defensa va ser el text de suport signat per 41 veïns de Torredembarra. Tots ells "*siempre consideraron al mencionado individuo como un buen chico de buena conducta*". La seva actuació com alcalde no va perjudicar "*ni a los intereses ni a las vidas de las personas de orden*". Entre els signants trobem al pescador, aguatzil i antic membre de la Lliga Catalana Josep Llorach Pagès, Joan Valls Llorach, el guàrdia civil retirat que havia estat alcalde franquista de Torredembarra durant uns 7 mesos Alejandro Sánchez Repila, Josep Papiol, Antonio Gibert, Pere Balcells, Joan Miracle, Josep Olivé, Salvador Mateu, Josep Guasch, Antonio Núñez López, Sebastià Solé, Josep Punsoda, Pau Guasch, Joan Riambau, Francisco Gual, Eusebi Coca, Joaquim Girol, el pescador Vicente Rovira Llorens, Joaquim Fortuny, l'industrial Hermen Cortasa, Recaredo Cantero, Antonio Rovira, Josep Virgili, Salvador Suñé,

l'industrial Tomàs Llovet, Joan Suñé, Josep M. Solé, el mestre Ignacio Pérez Rueda, Joan Rovira, el president de la Cooperativa la Marítima Antonio Rovira Pijuan (a) Anton de Francès, J. Farré, etc.

Finalment, 6 companys de lleva de Llorach signen una carta explicant que l'acusat mai va exercir de comissari polític. Durant uns dies, va exercir de cap de batalló en morir la persona que exercia aquesta tasca. Entre els signants, podem veure que hi ha Josep Valls, Emili Mercadé José, Pere Lloveras i Antonio Guimerà.

Aquesta ofensiva judicial va funcionar. El 21 de setembre de 1941, Llorach va sortir en llibertat vigilada però va ser enviat a fer el servei militar.

El 27 de maig de 1943, Llorach aconsegueix la commutació de la cadena perpètua per la de 12 anys i 1 dia. L'1 de juny, el Ministeri de l'Exèrcit ratifica la decisió de la comissió militar encarregada del cas. I el 6 de juny de 1943 li és concedida la llibertat condicional.

El 4 d'agost de 1947, Llorach sol·licita al Capità General de la Quarta Regió Militar que li sigui concedida la llibertat definitiva acollint-se a l'indult decretat pel règim el 9 d'octubre de 1945.⁵ Definitivament, el 20 de gener de 1951 és "licenciat". Manuel Fernández Torres, el director de la Presó Provincial de Tarragona, signa el certificat que l'allibera definitivament. Llorach tenia 35 anys.

Quan es va recuperar la democràcia, Llorach va poder acreditar que havia estat a la presó per la tasca de l'Associació d'Excombatents que va trobar documentació a l'Arxiu Nacional de Catalunya que ho acreditava. Gràcies a això, va poder rebre una petita indemnització per haver estat represaliat pel franquisme.

⁵ BOE, 20-X-1945.

Imatges de Francesc Llorach pintant a tocar del mar.

“CISQUET PINTOR”

En sortir de la presó es va poder casar. La parella s'instal·là en una casa del carrer Antoni Roig, a tocar de la plaça Joaquim Boronat. Després es traslladarien a Barcelona. Els malsons, pel que havia viscut a la presó, continuaren molts anys però pogué refer la seva vida amb plenitud.

Després de la guerra, continuà pintant. Exposaria sobretot a Torredembarra i a Barcelona. També va guanyar algun premi, com el de Móra d'Ebre, amb quadres sobre Miravet. Un d'ells es va posar a la venda a “Todocolección” el 20 d'octubre de 2018 al preu de sortida de 420 euros.

Tenia el costum de retratar els paisatges que més tard pintava a l'estudi que tenia a casa seva. Ho feia escoltant el Barça per la ràdio, amb la porta oberta, en contacte visual amb la seva parella. També era habitual veure'l els dies de festa damunt de la barca Guadalupe, perdut pel Roquer, els Munts o la Platja Llargà amb els seus pinzells i les seves teles. Li agradava el mar, la platja, les postes i les sortides de sol.

Coneixem una exposició que realitzà a la Fonda Coca, al primer pis, l'any 1948, inaugurada la vigília de la festa major. En el programa hi podem llegir el nom de les 24 obres que hi exposà. Destaquem-ne algunes: Tamarit, Platja (Torredembarra), Pins (Platja Llargà), Contrallum (Els Munts), Roques (Torredembarra), Barca d'Arrossegament, Punta de la Galera, Carrer del Roser, etc.

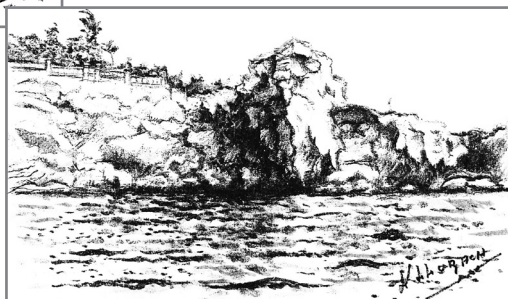
Un altre exemple d'exposició és la realitzada el 1982 a la sala de cultura de la Caixa de Pensions de Baix a Mar. Entre les obres que s'hi van poder veure tenim Posant pals, Roquer-Matinada, Cap Gros, Reparant el motor, etc.

El 1997, va exposar a Baix a Mar i va vendre tots els 50 quadres que hi tenia penjats, com era habitual.

Llorach freqüentava Torredembarra. A partir de la seva jubilació, passava la meitat de l'any aquí. Era el soci número 172 de l'Associació de Jubilats i Pensionistes de la vila.

El 2001, l'ERC de Torredembarra li reté un sentit homenatge.

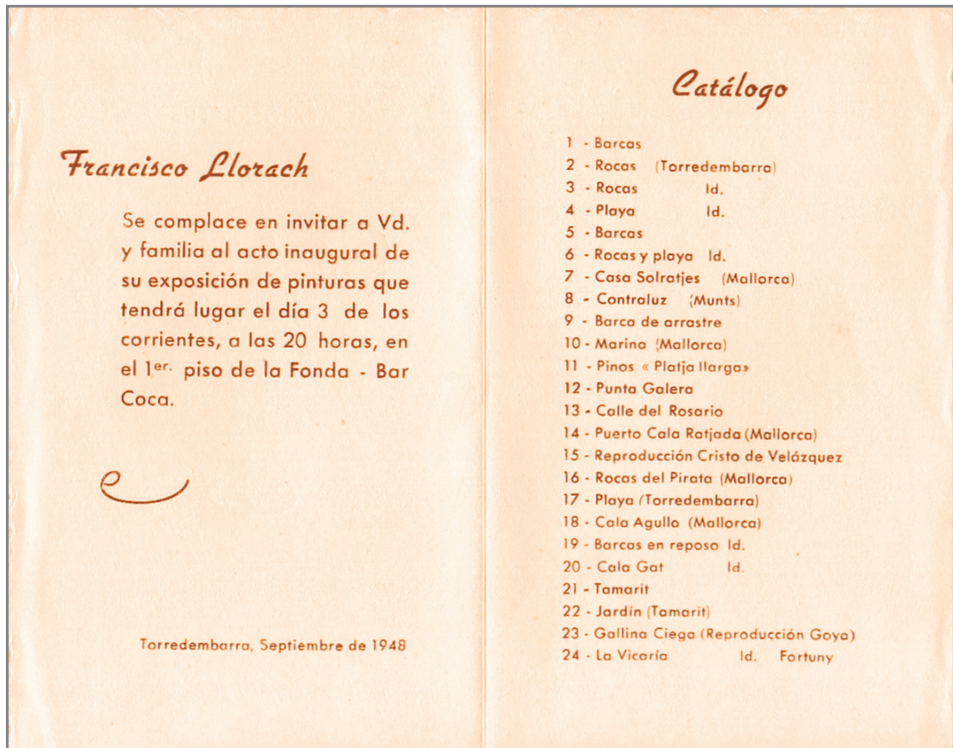
El 2003, el vaig poder conèixer gràcies a la Rosa Castro, una de les seves dues nétes. El Cisquet va tenir l'amabilitat de contestar les meves preguntes sobre la Torredembarra que ell havia viscut. Van ser dues tardes precioses a la seva casa del carrer "Nou" que em van servir per descobrir les societats i les cooperatives torrenques. La seva dona, la Pepita, també va posar cullerada explicant la rivalitat entre els Tranquils i els del Sabó. Realment, el Cisquet tenia una gran memòria i un aspecte molt vital per l'edat que tenia. A partir de llavors, jo seria un més dels afortunats del seu cercle d'amistats que rebien les postals de Nadal que ell mateix dibuixava.

Postals de Nadal dibuixades pel Cisquet.

L'any 2006, el Patronat Municipal de Cultura de Torredembarra li va organitzar un emotiu homenatge al Palau dels Icard. En aquest acte, van intervenir Josep Subirats i el mateix homenatjat. Hi van assistir molts veïns de Torredembarra i familiars que van poder gaudir dels seus quadres exposats. Llavors tenia 91 anys. Francesc Llorach va morir aquell any, el 14 de setembre, a Barcelona, la ciutat on vivia des de feia molts anys.

Catàleg de l'exposició realitzada a la Fonda Coca el 1948.

Quadre d'un racó del Port de Torredembarra.

Josep Subirats Piñana (1920-2017), antic senador, membre de la Comissió dels Vint que va redactar l'avantprojecte de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya del 1979, magistrat del Tribunal de Comptes Europeu, professor de la UAB, doctor honoris causa per la URV, Creu de Sant Jordi i amic de Llorach –es van conèixer a la presó–, no es cansava de dir en els actes públics on participava, com les presentacions dels llibres *Les Oblates*,⁶ *Pilatos, presó de Tarragona*⁷ i *Miquel Mestre Avinyó*, que Llorach devia ser el darrer alcalde republicà viu d'abans del franquisme. Subirats va dedicar els darrers anys de la seva vida a recuperar la memòria històrica de totes les represaliades i tots els represaliats pel franquisme de les comarques tarragonines.

Francesc Llorach, Pepita Damian i Jordi Suñé al terrat de la casa del carrer Antoni Roig. Any 2003.

⁶ Josep SUBIRATS (2006): *Les Oblates, 1939-1941. Presó de dones de Tarragona*. Valls: Cossetània Edicions.

⁷ Reedició de Josep SUBIRATS (2007): *Pilatos, presó de Tarragona 1939-1941*. Reus: Fundació Josep Recasens.

El 2012, les nétes de Llorach van organitzar una exposició retrospectiva a l'Auca Taverna, a la plaça de la Vila de Torredembarra. El fil conductor va ser el mar, que, com hem vist, va ser el principal centre d'atenció de la seva obra. L'artista Jordi R. Morera va fer una interessant reflexió sobre el treball de Llorach. Morera va explicar que en descobrir la pintura de Llorach “*va quedar embadalit per la quantitat d'obra i pel tractament de les marines*”. Morera va vincular el que transmeten els quadres d'aquest pintor amb la biografia i el temps que va viure la seva generació. La duresa de la guerra i la postguerra van despertar al Cisquet un afany per transmetre la “joia de viure”. Per a Llorach, segons Morera, el paisatge més proper era “*el salvament, una compensació si voleu*”.

La repressió franquista apareix als seus quadres? Segons Morera, sí: “*a la foscor de la presó, contraposa la llum encegadora del Mediterrani. Les marines de Francesc Llorach són un cant a la vida: La vida intensa de cada moment del dia. Un copsa de seguida que ell viu la platja com un regal que la llibertat li ha donat. La llum intensa i tots els detalls hi són presents...*”. Els avantpassats de Llorach van ser pescadors. Baix a Mar era un nucli pescador. “*La feina també hi és present: També és un cant i homenatge a la feina dels pescadors. Res no està de més. Els seus quadres són visions sintètiques de la nostra platja de Baix a Mar, aiguamolls, la Paella, el port... Sempre amb la màxima intensitat de llum. Fixeu-vos com els blaus-verds són tractats en contrast amb la llum del sol*”. Les marines seran la seva carta de presentació, el seu èxit, la seva motivació per pintar: “*Perspectives a peu de platja... sempre amb l'horitzó del mar. Aquells ideals pels quals tant van lluitar són ara plens de llum marina i horitzons oberts... No cal dir que la paleta del Francesc Llorach és plena de matisos... Els blaus i verds en gradacions subtils (de l'ultramar als maragdes i turqueses...) i escumes de tota mena omplen els llenços amb generositat. Té un bon ull per fotografiar moments precisos dels paisatges i dels homes i pescadors que els donen vida*”.

Però la Torredembarra de la seva joventut va desaparèixer de cop amb l'arribada dels temps moderns. I Llorach en va ser testimoni amb els seus pinzells: “*Hi ha un valor afegit a la riquesa cromàtica i compositiva que el Cisquet utilitzava: Els temes que presenta ens parlen d'una Torredembarra canviant i que va desapareixent. Una Torredembarra que ja no tornarà. Veiem-ho en un quadre que em crida especialment l'atenció: És el “Cap Gros”. Fixeu-vos-hi. El port ja és construït, és cap el tard, els obrers hi han posat la tanca de*

plàstic perquè ningú s'hi atansi. El quadre ja ens parla de la crisi... perquè el Roquer ja estava sentenciat i la roca no tardaria a ser enderrocada... És com si el pintor hagués tingut el pressentiment que els paisatges verges del Roquer, que tant l'havien acompanyat, tenien els dies comptats...".

El 2014, a la sala Lluís d'Icart, a l'Ajuntament de Torredembarra, la regidoria de Cultura i Patrimoni va organitzar una exposició col·lectiva dels autors torrencs Ramon Culí Culí (Vic, 1931), Francesc Llorach Balsells (Torredembarra, 1914-2006), Ramon Montells (Barcelona, 1924-Torredembarra, 2002) i Manel Pujol Picas. La inauguració va ser molt concorreguda. Hi van ser presents familiars i amics dels pintors.

Llorach, acompanyat sempre de la seva parella Pepita Solé Damian, era una persona treballadora i humil que va estimar Torredembarra, la platja i la seva gent. Ens queden els seus quadres, finestres que miren al mar. Com deia Morera: *"Els quadres del Francesc Llorach "Cisquet" ja són patrimoni del poble. Si algun dia aquesta vila ha de tenir un museu propi no hi pot faltar alguna de les peces del Llorach, com tampoc, és clar, de l'Amate, el Joan Ciuró, el Joan Ceballos i d'altres artistes per tots reconeguts"*. Des d'aquí, el nostre record i homenatge.

AGRAÏMENTS.

Agraeixo les informacions i els documents personals facilitats per la Rosa Castro Llorach. Agraeixo la lectura prèvia de l'article i els comentaris de la professora Carme Miquel Solé.

FONTS D'INFORMACIÓ.

Entrevistes a Francesc Llorach Balsells i Pepita Solé Damian, Torredembarra, 15-IV-2003 i 19-IX-2003.

Judici a Francesc Llorach Balsells, Sumaríssim d'Urgència 3468/313, Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercero.

CATALÀ, Lluís; MIQUEL, Carme; MORLÀ, David; NOLLA, Joaquim i SUÑÉ, Jordi (2010): *II República, Guerra Civil i Repressió Franquista a Torredembarra (1931-1945). Set estudis per al seu coneixement*. Torredembarra: Centre d'Estudis Sinibald de Mas.

MORERA, Jordi R. (2013): "Les marines de Francesc Llorach són un cant a la vida", *El Timbal*, núm. 76, pàg. 8 i 9.

MORLÀ, David i SUÑÉ, Jordi (2008): *La Veu del Poble. Més de cent anys de tradició coral a Torredembarra*. Torredembarra: Confraria de la Creu-Armats de Torredembarra.

PUNSODA, Josep (1997): "Francesc Llorach Balsells, pintor de barques, mar i pescadors", *Diari de la Torre*, núm. 3, pàg. 4.

SUÑÉ, Jordi (2006): "Francesc Llorach Balsells, el darrer alcalde republicà", *El Timbal*, núm. 63, pàg. 8.

SUÑÉ, Jordi (2009): *Miquel Mestre Avinyó*. Valls: Cossetània Edicions i Fundació Roca i Galès.

SUÑÉ, Jordi (2013): "Francesc Llorach Balsells: la república de la pintura", *El Timbal*, núm. 76, pàg. 17.